

Арестенко Т.В., к.е.н., доцент
Таврійський державний агротехнологічний університет
e-mail: tatyana.arestenko@gmail.com
Арестенко В.В., к.е.н., доцент
Київська державна академія водного транспорту
ім. П. Конашевича-Сагайдачного,
e-mail: vv.arestenko@gmail.com

СУЧАСНИЙ СТАН РИНКУ СОНЯШНИКОВОЇ ОЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ

Анотація. Розглянуто сучасний стан ринку соняшникової олії в Україні, зокрема Запорізькій області, та її сировинної бази. Простежено динаміку виробництва соняшнику та соняшникової олії, виявлено її найкрупніших виробників. Проаналізовано цінову ситуацію на ринку соняшникової олії. Акцентовано увагу на значущості України на світовому ринку соняшникової олії.

Ключові слова: Соняшник, соняшникова олія, олієжирові підприємства, виробництво, ціна, реалізація, експорт, вітчизняний та світовий ринки олії.

JEL: M31, Q13

Arestenko Tatyana, PhD, Associate Professor
Tavria state agrotechnological university
e-mail: tatyana.arestenko@gmail.com
Arestenko Viktoriya, PhD, Associate Professor
Kievan state academy of water-carriage
the name of P. Konashevica-Sagaydachnogo
e-mail: vv.arestenko@gmail.com

THE MODERN STATE OF THE SUNFLOWER OIL MARKET AND THE PROSPECTS OF ITS DEVELOPMENT

Summary. Formulation of the problem.. Олійно-жирова галузь - це одна з провідних бюджетоформуючих галузей харчової промисловості, на яку припадає до 10% усієї виробленої продукції, надійне джерело валютних надходжень. Основною сировиною для виробництва олії в Україні є насіння соняшнику, тому проведення дослідження в даній області є актуальним.

Results of the study. Соняшник є основною сільськогосподарською культурою, прибутковість вирощування якої не визиває сумніву. За аналізований період спостерігається суттєве зростання валового збору соняшнику – майже на 50% у 2016 році в порівнянні з 2011 роком та зростання ціни – більш, ніж у 2,6 рази. Стримуючим фактором подальшого росту цін на сировину на внутрішньому ринку є запроваджене у 1998 році вивізне (експортне) мито на насіння соняшнику.

На сьогодні Україна є основним експортером соняшникової олії з долею на ринку 56,2%. Найбільшими імпортерами української соняшникової олії у 2016-2017 МР залишилися Індія (28,4%), Китай (26,1%) та країни ЄС (21%).

В ТОП-10 виробників соняшникової олії у 2016 році ввійшли два потужних підприємства Запорізької області: Запорізький олієжировий комбінат та Пологівський МЕЗ, питома вага яких у структурі виробництва соняшникової олії в Україні склала 5,5 та 4,2%.

Головною проблемою олієпереробних підприємств області є придбання достатньої кількості сировини для максимальної завантаженості виробничих потужностей. За аналізований період спостерігається позитивна тенденція - виробництво соняшнику в області збільшилося більш, ніж на 31%.

Conclusions. Для забезпечення стабільного розвитку олійно-жирової промисловості України, в тому числі, Запорізької області, вкрай необхідно розробити систему стимулювання сільськогосподарських підприємств, що дотримуються науково обґрунтованих сівозмін та не допускають зниження родючості

ґрунтів; проводити заходи, направлені на розвиток системи збуту; заручитися держпідтримкою, а саме, компенсацією частини витрат на придбання агрохімічних засобів при вирощуванні олійних культур та на придбання елітного насіння олійних культур.

***Ключові слова:** Соняшник, соняшникова олія, олієжирові підприємства, виробництво, ціна, реалізація, експорт, вітчизняний та світовий ринок олії.*

Постановка проблеми. Олійно-жирова галузь одна з небагатьох галузей економіки України, що протягом останніх років показує стійке зростання. Це одна з провідних бюджетоформуючих галузей харчової промисловості, на яку припадає до 10% усієї виробленої продукції, надійне джерело валютних надходжень [12].

Основною сировиною для виробництва олії в Україні є насіння соняшнику, тому проведення дослідження в даній області є актуальним. Протягом останнього десятиріччя спостерігається стала тенденція розширення посівних площ олійних культур в аграрних підприємствах, що зумовлено вигідністю їх вирощування порівняно з іншими сільськогосподарськими культурами. В структурі посівних площ соняшник займає не менше 10% від загального їхнього обсягу. Частка прибутку від реалізації олійних культур і, в першу чергу, соняшнику у прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції постійно збільшується. Саме тому потенціал олійних культур суттєво впливає на прибутковість і конкурентоспроможність аграрного сектора країни.

На сьогодні Україні належить чверть світового виробництва соняшнику, та майже 60 % світового експорту соняшникової олії [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання тенденцій розвитку олійно-жирової галузі та факторів, що їх обумовлюють, знайшли своє відображення у працях таких відомих вчених як П. Гайдуцького, В. Галушки, М. Корецького, О. Мордвінова, П. Саблука, О. Шпичака, С. Капшука, Н. Кузьмінської та інших. Проблема розвитку ринку олійних культур та продуктів їх переробки присвячені наукові дослідження відомих економістів, серед яких В. Андрійчук, М. Безуглий, М. Калінчик, В. Каретнікова, В. Кухта, В. Месель-Веселяк, Т.Олійник, І. Чехова, А. Фаїзов та інші.

Незважаючи на значну кількість досліджень, варто зазначити, що питання забезпечення поступового розвитку олійно-жирової галузі в сучасних умовах, а

також недопущення втрат лідируючого світового статусу України з експорту соняшникової олії потребують подальшого дослідження. Важливим є питання розміщення, розвитку та підвищення ефективності функціонування підприємств олійно-жирової галузі в регіонах її спеціалізації. Широкий перелік наявних проблемних питань обумовив актуальність теми статті.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз сучасного стану ринку соняшникової олії України та Запорізької області, сировинної бази, а також перспектив їх розвитку.

Виклад основного матеріалу. Соняшник є основною сільськогосподарською культурою, прибутковість вирощування якої не викликає сумніву, за ступенем рентабельності вона займає перше місце. Питома вага вартості насіння соняшнику у структурі виробництва олійних культур в Україні є стабільно високою та несуттєво коливається за аналізований період від 68,9% у 2011 році до 65,9% у 2015 році (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка виробництва олійних культур
(у фактичних цінах), млн. грн.**

Показник	Рік					
	2011	2012	2013	2014*	2015*	2015 р. до 2011 р., у %
Олійні культури	37832	41284	48239	63306	120663	318,9
у тому числі						
насіння соняшнику	26066	28199	31098	36577	79542	305,2
ріпак	5619	5179	7899	9151	13017	231,7
соя	6019	7496	8741	16759	27555	457,8
інші олійні культури	128	410	501	819	549	428,9

* - без урахування тимчасово окупованої території АРК, м. Севастополя та частини зони проведення АТО

Джерело: розраховано авторами на основі джерел [6]

Динаміка розмірів виробництва насіння соняшнику в Україні та його ефективності наведена у таблиці 2.

Таблиця 2

**Показники розмірів та ефективності виробництва соняшнику у
сільськогосподарських підприємствах України**

Показник	Рік					
	2011	2012	2013	2014*	2015*	2015 р. до 2011 р. у %
Площа, тис. га	4739	5194	5051	52570	5105	107,8
Валовий збір, тис. т	8671	8387	11051	10134	11181	128,4
Урожайність, ц/га	18,4	16,5	21,7	19,4	21,6	117,4
Рівень рентабельності, %	57,0	45,8	28,5	36,5	80,5	+23,5

* - без урахування тимчасово окупованої території АРК, м. Севастополя та частини зони проведення АТО

Джерело: розраховано авторами на основі джерел [6]

Варто відмітити, що в порівнянні з 2014/15 МР, коли в Україні знизилося виробництво соняшнику в порівнянні з попереднім 2013/2014 МР більш ніж на 9% та валовий збір за той період склав біля 10,1 млн. т, у 2015/2016 МР ситуація покращилася — виробництво соняшнику збільшилося до 11,2 млн. т. Рентабельність його виробництва зросла на 23,5% і склала у 2015 році 80,5%.

У 2016 році урожай насіння соняшнику став рекордним за усю історію – 12,9 млн. т, що на 1,7 млн. т більше, ніж у 2015 році [4]. При цьому суттєво зросла середня ціна реалізації насіння олійних культур в цілому - у січні 2017 року вона склала 8920,8 грн/т, що більше, ніж у 2011 році майже у 2,7 рази. Динаміка цін за період, що аналізується, наведена в таблиці 3.

Таблиця 3

**Середні ціни реалізації насіння олійних культур
сільськогосподарськими підприємствами України, грн./т**

Показник	Рік						
	2011	2012	2013	2014*	2015*	2016*	2016 р. до 2011 р., у %
Насіння олійних культур	3312,0	3584,0	3087,0	4062,8	7531,5	8656,1	261,4

* - без урахування тимчасово окупованої території АРК, м. Севастополя та частини зони проведення АТО

Джерело: розраховано авторами на основі джерел [6]

Цей позитивний фактор для сільськогосподарських товаровиробників є негативним для переробників, тому що вартість сировини при виробництві

соняшникової олії – одна з найсуттєвіших складових собівартості переробленої продукції. Запроваджене у 1999 році вивізне (експортне) мито на насіння соняшнику є стримуючим фактором подальшого росту цін на сировину на внутрішньому ринку [1]. Ми спостерігаємо скорочення виробництва соєвої та ріпакової олії в Україні саме через масовий експорт сої та ріпаку, на які не розповсюджується експортне мито.

Тому варто відзначити, що запровадження з 1 січня 2016 року зони вільної торгівлі між Україною та ЄС не вплинуло негативно на розвиток олійно-жирової галузі України, оскільки по окремих товарах, зокрема й по насінню соняшника, встановлений спеціальний захисний механізм щодо обмеження його експорту з країни. А саме, залишається чинним діюче вивізне експортне мито на насіння соняшнику у розмірі 10% від митної вартості насіння, яке буде діяти протягом п'ятнадцяти років з дня підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Ще раніше - з 1 липня 2014 року Єврокомісія скасувала обмеження на експорт соняшникової олії та вимоги щодо суворого контролю соняшникової олії, яка експортується з України до країн ЄС [1, 3].

У структурі загального світового експорту соняшникової олії найбільша питома вага, а саме 56,2%, належить Україні, частка Росії складає 22%, Аргентини та Туреччини - по 6,2% і Європейського союзу — майже 4%. У 2016 році у порівнянні з 2015 роком експорт олії соняшникової Україною досяг рекордної позначки у 4,8 млн.тонн (зростання 123%). Експортовано у 2016 році олійно-жирової продукції на 4,8 млрд. дол. США проти 4,2 млрд. дол. США у 2015 році, тобто на 14% більше. Питома вага експорту олійно-жирової продукції в загальному експорті товарів з України – 13%, в експорті продукції АПК – 30%, в експорті продукції харчової промисловості – 70% [8].

Найбільшими імпортерами української соняшникової олії у 2016-2017МР залишились Індія (28,4%), Китай (26,1%) та країни ЄС (21%) [10]. При цьому варто відмітити, що основні країни-імпортери намагаються максимально забезпечити сировиною власні технологічні потужності з виробництва, переробки, фасування різних видів рослинних олій. Такі умови формують

структуру експорту соняшникової олії, де найбільшим попитом користується саме нерафінована олія. Пояснюється це, бажанням країн-імпортерів самостійно доочищувати і фасувати її, що значно зменшує витрати на транспортування та ризику, порівняно з рафінованою олією, яка експортується переважно фасованою.

Додатковими перепонами на шляху просування вітчизняної продукції на зовнішньому ринку є встановлення низки регулюючих заходів країнами-імпортерами, наприклад, впровадження відповідних фітосанітарних сертифікатів (Китайська Народна Республіка), і нарощування експортних мит на рослинні олії, і введення вибіркового перевірок (Індія планує підвищити розмір ввізного мита з 2,5% до 7,5%).

У 2015-2016 МР найбільш крупними виробниками на внутрішньому ринку соняшникової олії стали компанії «Кернел», «Агрокосм», «Миронівський хлібопродукт», «Vioib», «Cargill», «Bunge», «Пологівський МЕЗ», «Дельта Вилмар СНД», «Glencore International AG», «Noble Group Limited» [11] (рис. 1).

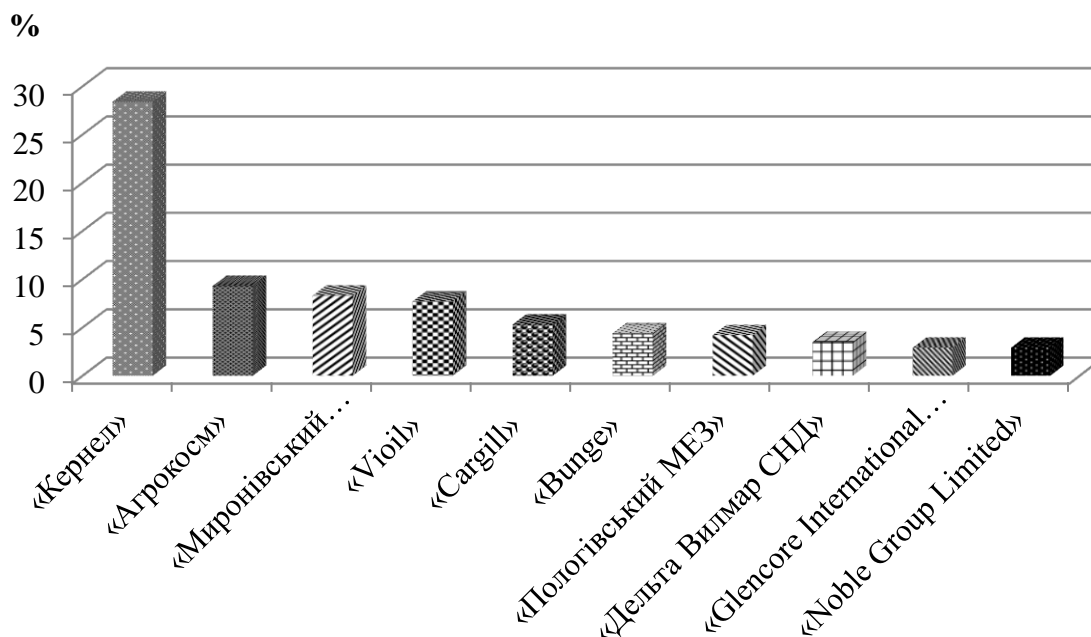

Рис. 1. Ринок соняшникової олії: структура виробництва у 2015-2016 МР

Серед олієжирових підприємств Запорізької області найбільш потужним є Запорізький олієжировий комбінат, дистрибуцією продукції якого займається компанія «Агрокосм».

У 2016-2017 МР у десятку лідерів, що виробили 50,4% даної продукції ввійшли наступні підприємства[10] (див. рис. 2).

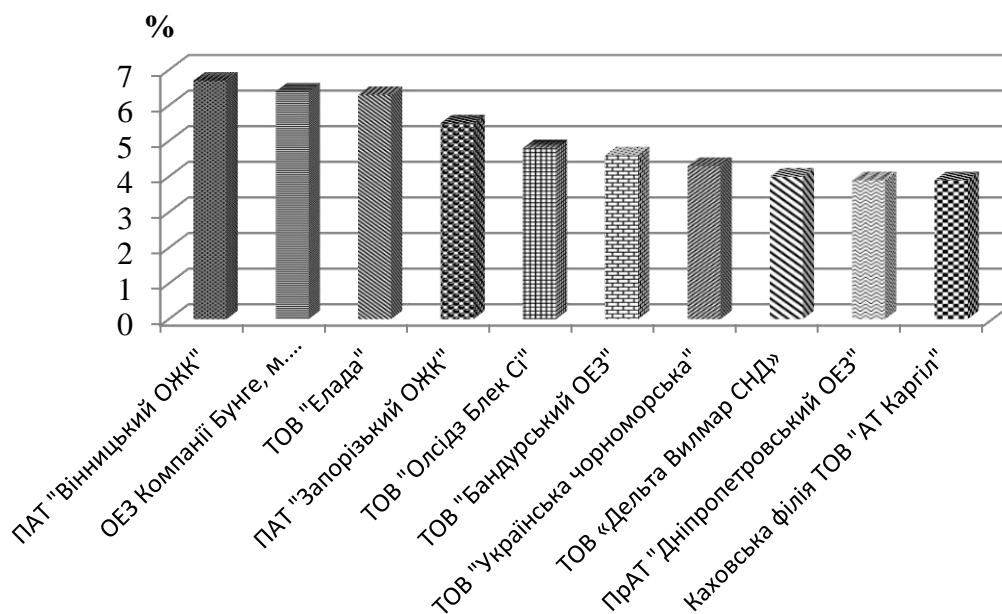

Рис. 2. Ринок соняшникової олії: структура виробництва у 2016-2017 МР

Таким чином, серед олієжирових підприємств Запорізької області найбільшими виробниками є **Пологівський МЕЗ**, питома вага якого у структурі виробництва соняшникової олії в Україні у 2015-2016 МР склала **4,2%** та **ПАТ «Запорізький ОЖК»**, питома вага якого у 2016-2017 МР склала **5,5%** від загального виробництва даної продукції в країні.

Крім вказаних підприємств на території Запорізької області функціонують також такі олієжирові підприємства, як **ТОВ "Агропроінвест 08"**(м. Вільнянськ) та **ТОВ «Мелітопольський олійноекстракційний завод»** питома вага яких в структурі виробництва соняшникової олії в Україні у 2016-2017МР відповідно складала **0,7** та **1,2%**. Дані підприємства є одними з основних платників податку у своїй місцевості і суттєво сприяють утриманню інфраструктури своїх населених пунктів.

Зростання обсягів виробництва олії у 2012 – 2016 рр. пояснюється постійним підвищенням попиту на олію не лише як на експортовану продукцію, а і як на харчовий та технічний продукт внутрішнього ринку. Дані про споживання соняшникової олії наведені в таблиці 4.

Таблиця 4

Динаміка споживання соняшникової олії в Запорізькій області

Показник	Маркетингові роки					Відношення 2016 р. до 2012 р. у %
	2012	2013	2014	2015	2016	
Споживання соняшникової олії на 1 особу, л	12,7	13,5	15,0	15,4	15,6	122,8

Джерело: розраховано авторами на основі джерел [7]

Головна проблема олієпереробних підприємств області – це придбання сировини. Аналіз показників використання виробничих потужностей олійножирових підприємств Запорізької області за аналізований період показав, що їх завантаженість зазнала деяких коливань. Завантаженість потужностей маслоекстракційних заводів області у 2015-2016 роках було у межах 74,2-89,7% [12].

Проведемо аналіз сировинної бази – виробництва насіння соняшнику в Запорізькій області (табл. 5).

Таблиця 5

Динаміка площі посівів, валового збору та урожайності соняшнику у сільськогосподарських підприємствах Запорізької області

Показник	Рік					Відношення 2016 р. до 2012 р. у %.
	2012	2013	2014	2015	2016	
Площа, тис. га	609,0	549,0	576,3	530,3	599,0	98,4
Валовий збір, тис. ц	7500,7	9213,4	7710,6	9618,1	9851,8	131,4
Урожайність, ц/га	12,3	16,8	13,4	18,1	16,4	133,3

Джерело: розраховано авторами на основі джерел [7]

Виходячи з даних таблиці 5, можна зробити висновок, що площа за 5 років суттєво не змінилася, хоча вар'їрувала у динаміці – у 2013 та у 2015 роках вона

зменшилася по відношенню до базового року майже на 10%, а по відношенню до 2015 року – на 13%. Показники валового збору та урожайності суттєво зросли - валовий збір у 2016 році в порівнянні з 2012 роком збільшився більш, ніж на 31%, або на 2351,1 тис. ц, а урожайність відповідно зросла більш ніж на 33%. Таким чином, ми бачимо суттєве збільшення обсягів сировини для олієжирових підприємств області, що є дуже позитивним.

Але разом з тим, існує низка проблем у сільському господарстві області, яка ускладнює досягнення більш високих показників при виробництві сировини, до яких відносяться:

- **недотримання науково обґрунтованих норм сівозміни;**
- **недостатній рівень технології обробітку культур;**
- **знос основних фондів і низькі темпи його оновлення;**
- **недостатній рівень ефективності механізму держпідтримки;**
- **відсутність цивілізованого ринку землі.**

Висновки. Для забезпечення стабільного розвитку олійно-жирової промисловості України, в тому числі, Запорізької області, вкрай необхідно:

1. Розробити систему стимулювання сільськогосподарських підприємств, що дотримуються науково обґрунтованих сівозмін, раціонально використовують землі, не допускають зниження родючості ґрунтів, що, в свою чергу, сприяє збільшенню урожайності культур (у тому числі олійних) та покращенню сировинної бази олійно-жирових підприємств;
2. Проводити заходи, направлені на розвиток системи збуту і, в першу чергу, маркетингові дослідження с метою виявлення вільних ніш на мировому та внутрішньому ринках, вивчення попиту, а також з метою просування продуктів власного виробництва на обласному, українському та міжнародному ринках.
3. Заручитися держпідтримкою в напрямках компенсації частини витрат на придбання агрохімічних засобів (мінеральних та органічних добрив, засобів хімізації) при вирощуванні олійних культур та при субсидуванні елітного насінництва - компенсації частини витрат на придбання елітного насіння олійних культур.

Запропоновані заходи з виробництва та переробки олійних культур дозволять загрузити виробничі потужності олійножирових підприємств до максимального рівня – 98-100%, задовольнити потреби населення в продуктах споживання, значно закріпити експортні позиції області та країни на світовому ринку олійних культур.

Список літератури

1. Закон України «Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур» (із змінами та доповненнями) № 1033-XIV від 10.09.1999 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1033-14>.
2. **Занько Т.** Ринок олійних: виробництво зростає, ціна падає [Електронний ресурс] / Т. Занько // Агробізнес сьогодні. – 2014. - №18(289). – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichnyi-gektar/2371-rynok-oliinykh-vyrobnnytstvo-zrostaie-tsina-padaie.html>
3. Зона вільної торгівлі Україна-ЄС почала діяти з 1 січня 2016 року [Електронний ресурс] / Європейська правда. – 25 червня 2016р. - Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2016/01/1/7042941/>
4. Исследование подсолнечного масла в Украине [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://marketing.rbc.ua/news/29.12.2016/8540>
5. Лозовський О.М. Оцінка та перспективи розвитку експортних можливостей олійно-жирової галузі України / О.М. Лозовський // Економічний форум. – 2016. - №3. – С. 43 – 50.
6. Офіційний сайт державної служби статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: ukrstat.gov.ua
7. Офіційний сайт головного управління статистики Запорізької області [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua>
8. Рекордне виробництво та експорт олії соняшникової у 2016 році [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ukroilprom.org.ua/?q=node/169>
9. Реутская И.В. Состояние рынка масложировой отрасли и его перспективы в свете стратегии развития АПК до 2020г./ И.В. Реутская, Т.А.Шильцова // Бизнес в законе. – 2010. - № 2. – С. 156 – 159.
10. ТОП-10 виробників соняшникової олії в жовтні 2016. Асоціація «Укроліяпром». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://agravery.com/uk/posts/show/top-10-virobnikiv-sonasnikovoi-olii-v-zovtni-2016>
11. ТОП-10 производителей подсолнечного масла в Украине. _Асоціація «Укроліяпром». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://latifundist.com/rating/top-10-proizvoditelej-podsolnechnogo-masla-v-ukraine>
12. Щербак Е. А. Сучасний стан та перспективи розвитку олійно-жирового виробництва у Запорізькій області [Електронний ресурс] / Е. А. Щербак // Науково-дослідний центр «Запорізька агропромпродуктивність». – 2015. - С. 124-133.- Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?

References